

فرزند و فرزندآوری در قرآن و روایات

چکیده

دین اسلام دارای هدفهای زیادی از جمله تشکیل خانواده و ازدواج می‌باشد که باعث آرامش و محبت زوجین شده و تولد هر فرزندی می‌تواند باعث شادی و آرامش خانواده و تاثیرات زیادی در زندگی ایجاد کند.

از دیدگاه اسلام فرزند از ارکان مهم خانواده محسوب می‌شود که در آیات و روایات از فرزندان با تعبیرهای زیادی هم چون مایه خوشبختی و ثمره خوشبختی در دنیا و آخرت یاد شده است. در قرآن کریم به موارد فراوانی از دعاهایی در مورد طلب فرزند اشاره شده است. آیات و روایاتی وجود دارد که فراوانی جمعیت را در قرآن کریم یک معیار قرار می‌دهد. فرزندان در دنیا مایه زینت و خوشبختی و در آخرت مایه مباهات می‌شوند. داشتن فرزند فراوان در علم روانشناسی و پزشکی بسیار یاد شده که داشتن فرزند زیاد مایه رجحان می‌باشد

واژگان کلیدی: قرآن، آیات و روایات، فرزندآوری.

طرح بحث

کنترل جمعیت از جمله مباحثی است که در اکثر جوامع مورد بررسی قرار گرفته از جمله کشورهای اسلامی و کشور ایران. این پژوهش بر آن است که ابتدا نظر اسلام را در مورد فرزند و فرزندآوری و تکثیر اولاد مورد بررسی قرار دهد و سپس با استفاده از متون دینی، آثار فرزندآوری و تکثیر اولاد را بررسی نماید.

در زمینه فرزندآوری پژوهشهای زیادی مورد بررسی قرار گرفته است اما پژوهشی به طور ویژه در آیات و روایات در مورد فرزندآوری و آثار و فواید آن پرداخته نشده است. در قرآن نسبت به تشکیل خانواده و داشتن فرزند زیاد، توجه فراوانی شده است. در مورد تشکیل خانواده و فرزندان و تکثیر اولاد و نحوه ارتباط با آنها برنامه‌ها و راهکارهایی ارائه شده است. از نظر قرآن، آیات و روایات، فرزند به عنوان یک نعمت الهی است و نباید خود را از داشتن آن محروم کرد.

الف. مفهوم شناسی

والد و ولد

هر دو کلمه از ماده ولد هستند. ماده ولد به معنی فرزند است و آنچه که از نسل شخصی ادامه پیدا کند کلمه ولد را هم برای یک نفر یا بیشتر و نیز هم برای پسر و دختر به کار می‌رود. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ص ۸۸۴)

وقتی والد در مقابل والده مادر (بقره/۲۳۳) به کار می‌رود به معنای پدر است اما وقتی والد به تنهایی بیاید هم به معنای پدر است و هم به معنای کسی که فرزند دارد اعم از پدر و مادر (لقمان/۱۳) وقتی پدر و مادر با هم مدنظر باشد والدان (نساء/۷) و والدین (بقره/۸۳) گفته می‌شود برای به بچه‌ای که بدنیا آمده مولود (بقره/۲۳۳) مادامی که طفل است و به سن بلوغ نرسیده ولید (شعرا/۱۸)

گفته می‌شود. (فیروزآبادی و زبیدی، ۱۴۱۴ق: جلد ۵ ص ۳۲۶)

با اینکه خود کلمه ولد برای جمع هم به کار رفته است اما برای جمع آن به نحو خاص کلمات ولدان (مزمّل/۱۷) اولاد (اسرا/۶۴)

جمعاً ۳۳ مورد در قرآن ولد (نوح/ ۲۱) بنابر قرائت بعضی از قراء سبعة استفاده می‌شود. فعل ولد به معنای فرزندآورد فعل پدر و مادر است نه به معنای متولد شده. چنانکه تعبیر لم یلد فرزند نیاورد (توحید/۳) و یا جمله مشرکان در مورد خدا: یقولون ولدالله: می‌گویند خدا فرزند آورد (صافات/۱۵۲) از این ماده در قرآن کریم جمعاً ۱۰۲ مورد استفاده شده است.

ب. آثار و برکات فرزند با والدین از منظر دینی و روانشناسی

۱. اندیشه فرزندآوری و سلامت روانی خانواده

در این قلمرو پژوهش‌هایی وجود دارند که اندیشه فرزندآوری را به عنوان یکی از فرآیندهای زیربنایی در نظر گرفته‌اند.

ماکسول و مونت گمری در بررسی‌های خود نشان دادند که اندیشه فرزندآوری در ایجاد آرامش و تحکیم و کارآمدی خانواده مؤثر است.

۲. کسب آمادگی برای ایفای نقش پدر و مادری

بسیاری از پژوهش‌هایی که به بررسی نقش فرزند در تحکیم و بهداشت روانی خانواده پرداخته‌اند، افکار، هیجانات و روابط عاطفی با جنین در طول دوره بارداری را به عنوان یکی از عوامل مهم در نظر گرفته‌اند. نتایج پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهد که ابراز هیجان والدین در دوران بارداری به عنوان یکی از متغیرهای مهم، با بهداشت روانی و کیفیت روابط همسران ارتباط دارد.

برای نمونه، یافته‌های پژوهشی برخی روانشناسان حاکی از آن است که چنانچه والدین در دوران بارداری نگرش و هیجانات مثبت در تعامل با جنین داشته باشند، میزان رضایتمندی زناشویی،

صلاحیت اجتماعی و دل بستگی به کودک در آنها افزایش یافته، مشکلات عاطفی رفتاری بعد از تولد در آنها کاهش می‌یابد. (لپ، ۱۳۷۷: ص ۱۷۴-۱۶۹)

۳. باعث شادی و لذت والدین

از نظر زیست شناسی، زندگی از هنگام انعقاد نطفه و بارداری شروع می‌شود. تولد را در واقع می‌توان به عنوان یک مرحله از رشد دانست که کودک از رحم مادر به محیط بازتر (دنیای خارج) قدم می‌نهد. از زمان تولد، کودکان منبع لذت و شادی در خانواده هستند؛ بنابراین، فرزندان نه تنها شالوده زندگی زناشویی را استحکام می‌بخشند، بلکه عامل مؤثری در لذت بردن پدر و مادر بوده و با افزایش این لذت‌ها، سلامت و بهداشت روانی همسران نیز تأمین می‌شود.

مایکل آرگیل کودکان را منبع فواید زیادی برای خانواده دانسته و می‌گوید: با وجود فرزند، لذت زیادی در خانواده وجود دارد. بیشتر، والدین محرک و شادی را به عنوان یک مزیت از کودکان شان دریافت می‌کنند. (P: 82 ۱۰۰۲, Argyle M)

فرزند، صفا و صمیمیت خاصی به خانواده می‌بخشد و چون محبوب پدر و مادر است، هر دو به او دل بسته می‌شوند. سیره عملی و فرمایشات و احادیث پیشوایان معصوم: نیز حاکی از اهمیت هم بازی شدن با کودک و شور و نشاط حاصل از آن است. پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، فرزندش ابراهیم (علیه السلام)، حسن (علیه السلام)، حسین (علیه السلام) را در کودکی بر دامان خود می‌نشاند، به سینه خود می‌چسباند و می‌بوسید. (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۴۳، ص ۱/۵ ج ۳۶، ص ۲۵۵)

حضرت علی (علیه السلام) نیز دل بستگی خاصی به فرزندان خود داشت. (طبرسی، ۱۴۰۸، ج ۱۵، ص ۱۷۱) حضرت فاطمه (علیها سلام) با خواندن شعر برای فرزندان خود، به آنان اظهار علاقه می‌کرد. (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۴۲، ص ۲۸۵)

سیره عملی دیگر معصومان (علیهم السلام) نیز نشان دهنده الگوهایی از دل بستگی سالم به فرزندان است. (الحر العاملی، ج ۲۱، ص ۴۸۳)

۴. باعث تداوم حیات خانواده

وقتی که به بررسی علل طلاق ها می پردازیم، یکی از علل بارز آن را نداشتن فرزند میابیم، هرچند که ممکن است زوجین، خود تصمیم به نداشتن فرزند گرفته باشند و یا به دلیل وجود مشکلات ژنتیکی و یا بیماری هایی که منجر به عدم باروری شده است، توان تولید نسل را نداشته باشند. به هر حال یافته های تحقیقاتی و مشاهدات بالینی حکایت از آن دارد که عدم حضور فرزند در محیط خانواده، یکی از عوامل ناپایداری در زندگی مشترک است. (فرجاد، ۱۳۷۲: ص ۱۴۳)

فرزند، مخصوصاً فرزند خردسال به منزله پیوندی است بین مادر و پدر و از این رو بی فرزندی و حتی کم فرزندی باعث تزلزل خانواده می شود. درسال های ۱۹۵۱ و ۱۹۵۲ نیمی از خانواده هایی که در ایالت آیووا در ایالات متحده امریکا قربانی طلاق شدند، کسانی بودند که فرزند کوچک نداشتند. بی فرزندی در خانواده ها یک فضای خالی را به وجود می آورد و باعث تضاد و بی علاقهگی به زندگی مشترک می شود. تحقیقات انجام شده در ایران نیز نشان می دهد که خانواده های بی فرزند بیش از هر نوع خانواده دیگر در معرض گسست قرار دارند. (ساروخانی، ۱۳۷۷، ص ۶۷- ۷۱)

در آموزه های دینی، از فرزند با تعابیری مثل جگرگوشه والدین، (نوری، ج ۱۵، ص ۱۱۲) گل خوشبوی بهشتی و... یاد شده است. حتی در روایات شریف، بوسیدن و نوازش فرزند باعث پاداش و اجر بزرگ تلقی شده است. (طبرسی، ص ۲۲۰)

وقتی والدین با چنین نگاهی به فرزند بنگرند و حتی فرزندان، این جایگاه را به خود اختصاص بدهند، قطعاً در تحکیم روابط خانوادگی و همسری، تأثیر مثبت خواهند داشت و کدام پدر یا مادری حاضر می شود به راحتی این دل بند و جگرگوشه خود را با اختلاف یا طلاق، آزرده سازد.

۵. عامل حرمت خود و ارزشمندی والدین

در نظام آفرینش و به ویژه در دنیایی که ما زیست می‌کنیم یک سلسله قوانین و تدابیری وجود دارد. از جمله این قوانین، زاینده‌گی و تکثیر نسل است. این پدیده در گیاهان، درختان، حیوانات و انسان‌ها، اتفاق می‌افتد.

زن و مرد نیز انتظار دارند که پس از ازدواج صاحب فرزند شوند و این امر در موارد قابل ملاحظه‌ای، خود می‌تواند عاملی برای گام برداشتن به سوی ازدواج باشد.

پدر و مادر عروس و داماد و خویشان و آشنایان نیز به گونه‌ای عمل می‌کنند که بیان‌گر چنین انتظاری است و وجود انتظاراتی از این دست، در صورتی که به موقع رفع نشود، موجب ارزش‌یابی منفی دیگران و در نتیجه خود پنداره منفی و حرمت خود پایین در زوجین می‌شود. در این صورت، تصویری که آنها از خویشان دارند، به طور ضمنی در همه واکنش‌های ارزشی آنان تجلی می‌کند. درصد افرادی که در جهان از نداشتن فرزند رنج می‌برند، قابل توجه است. اینها کسانی هستند که تحمل تنهایی را ندارند، دائماً احساس یک نیاز توأم با فشار برای داشتن فرزند را دارند و اعتماد به نفس خود را در مقابل این وسوسه ذهنی که «دیگران درباره آنها چه فکر می‌کنند» از دست می‌دهند. گاه و بی‌گاه احساس غم و اندوه و ناکامی و حیرت می‌کنند که دلیل محرومیت آنان از لذت داشتن فرزند چیست؟

برای آن که زوجین انتظارات خود و دیگران را برآورده کنند و به ارزش‌ها و هدف‌هایی که لازمه زندگی سعادت‌مند است نایل آیند، نیاز به تلاش برای داشتن فرزند دارند. یکی از نقش‌های مثبت فرزند در خانواده، برآورده ساختن انتظارات والدین و دیگران و ایجاد و تقویت حرمت خود آنهاست.

۶. حس مفید بودن

تولد فرزندان در محیط خانه احساس مفید و نتیجه داشتن را برای والدین در پی دارد. مردان و زنان قاطع و هدف‌مند با توجه به توانایی‌هایی که دارند، برای خود هدف‌هایی در نظر می‌گیرند و برای

دستیابی به آن تلاش می‌کنند. هدف از تشکیل خانواده، آرامش روانی و تولید نسل است. این هدف است که ما را به جلو می‌برد و به ما انرژی می‌دهد. زندگی هدف مند مستلزم پربار بودن است. باید شایستگی خود را ثابت کنیم. داشتن فرزند با احساس شایستگی و مثمر ثمری بودن در ارتباط است. به همین دلیل است که داشتن فرزند در روایات به ثمره وجود والدین تعبیر شده است. (متقی، ۱۴۱۳ق: ج ۱۶، ص ۴۵۷)

امام سجاد (علیه السلام) می‌فرماید:

«باید بدانی که او از تو و ثمره وجود توست.» (صحیفه سجادیه، دعای ۲۵)

به راستی که تشبیه زیبای پیامبر شنیدنی است، آن جاکه می‌فرماید:

«فرزند صالح، گلی از گل‌های بهشت است» (مجلسی، ۱۴۰۴ق: ج ۱۰، ص ۳۶۸) در این تعبیر

نمادین، خانواده به گلستان و فرزندان به گل‌های زیبای آن تشبیه شده است.

بدیهی است که داشتن ثمرات نیکو، عامل دل‌گرمی والدین و تداوم حیات مشترک آنها بوده و

احساس مثمر ثمر بودن و اعتماد به نفس را در آنان به وجود می‌آورد.

۷. باعث پیوند اجتماعی

فرآیندی است که طی آن فرد به تدریج به شخصی خودآگاه، دانا و باتجربه در شیوه‌های فرهنگی تبدیل می‌شود. اجتماعی شدن، نسل‌های مختلف را به هم پیوند می‌دهد. تولد یک فرزند، زندگی والدین را که مسئول پرورش او هستند تغییر می‌دهد و زمینه‌ی کسب تجربیات جدید را ایجاد می‌کند.

هافمن تحقیقی روی خانواده‌های دارای فرزند انجام داد. وی نتیجه گرفت که فرزند بر فرآیند

اجتماعی شدن و جامعه‌پذیری والدین تأثیر می‌گذارد.

وی موارد زیر را جهت اتخاذ برای فرزنددار شدن پیشنهاد کرده است:

- کودکان با حضور خود، وضعیت بزرگسالان به خصوص زنان را تأیید نموده و به آنها هویت اجتماعی می‌دهند.

- کودکان از طریق فعالیت‌های خود در مدرسه و مراکز تفریحات سالم و محیط همسایگی، والدین خود را با جامعه پیوند می‌دهند.

- فرزندان بر اساس شعایر مذهبی والدین شان رشد می‌کنند، زیرا والدین آنها براساس آن مفاهیم، رفاه و آسایش دیگران را مقدم داشته و به اجتماعی شدن گروه تداوم می‌بخشند.

- کودکان به آنها اعتبار بخشیده و آنان را از تنهایی نجات می‌دهند.

- کودکان به زندگی خانوادگی نشاط و سرور بخشیده و آن را لذت بخش می‌کنند.

- کودکان با توجه به اصول اجتماعی شدن، شایستگی و صلاحیت والدین را رشد داده و حتی آنان را به مرز خودکفایی می‌رسانند.

چون والدین بیش از افراد بی فرزند از تأیید اجتماعی بهره مندند، کودکان علاوه بر کسب شخصیت بر اعمال نفوذ والدین نیز می‌افزایند. این یک جنبه کلیدی اجتماعی شدن برای اکثریت مردم در هر فرهنگی است؛ اگر چه ماهیت دقیق و نتایج آن از نظر فرهنگی فرق می‌کنند.

۸. مینه ساز رشد توان مندی های والدین

دانش، تجربه، گذر زمان و حتی عقد و پیمان ازدواج و شروع زندگی مشترک، وضعیت‌ها و نقش‌های بزرگ سالی را به وجود نمی‌آورند، بلکه دوره پدر و مادری است که نقش‌های بزرگ سالی را مشخص می‌سازد.

هن، میلیسپ و هارتکا از مطالعات شخصیت خود به این نتیجه رسیدند؛ که سازمان روانی انسان با پذیرفتن نقش پدر و مادری به کمال می‌رسد. آن‌ها در این باره می‌گویند:

«معمولاً این گونه تصور می شود که تغییرات عمده سازمان شخصیت در طول نوجوانی روی می دهد، اما این یافته ها نشان می دهند که تغییرات بسیار مشخص نه در طول نوجوانی بلکه در انتهای آن رخ می دهد؛ یعنی زمانی که اکثر مردم در نهایت، دچار تغییرات نقش ژرفی می شوند و به اشتغال تمام وقت و ایفای نقش والدینی مشغول می شوند.» (McCrae R and Costa P, ۲۰۰۲: 01)

بنابراین به نظر می رسد که تجربه پدر و مادری در فراهم کردن امکانات به سوی تعالی و رشد شخصیت افراد دارای اهمیت ویژه باشد. وجود همین تجربه ها مجموعه کاملی از ارزش ها را به ساختار شخصیت والدین می افزاید.

شاید از این رو والدین در آموزه های دینی با قرار گرفتن در کنار اطاعت از خدا تقدیس شده اند. (اسراء/ ۲۳) این ها همگی از کمال انسانی، سلامت روانی و شکوفایی فطرت انسانی به شمار می رود.

والدین بدون هیچ استثنایی سرگرم آرمانی هستند که خارج از وجود خودشان و در چیزی بیرون از آنها وجود دارد. آنها شیفته اند؛ شیفته چیزی که برایشان بسیار گران قدر است (فرزند). آنها به کاری مشغول اند که آن را تا حدودی تقدیر برایشان مقدر کرده و کاری که ضمن انجامش، به آن عشق می ورزند (تربیت فرزند).

ازدواج و فرزندآوری زمینه بروز خلاقیت ها و موفقیت ها را در همسران افزایش داده، همچنین موجب می شود تا فضایل اخلاقی و انسانی در آنان به فعلیت برسد. وقتی از مرد خانواده انتظار می رود تا هنگام ضرورت برای حمایت از خانواده خویش، ایستادگی کند؛ این انتظار روحیه دفاع و جوان مردی را در او تقویت خواهد کرد. همچنین به وجود آمدن شرایط مادری برای زنان، موجب می شود تا با تحمل مشکلات فرزندپروری و شوهرداری، به کمال روحی بیشتری برسند و روح خود را در اثر شکیبایی و ایثار بالنده کنند و از طریق مسئولیتی که در خانه و خانواده دارند، به

تلاش بیشتر روی آوردن و استعدادهای خود را برای اداره مناسب خانواده به کار گیرند و در نتیجه، به موفقیت بیشتری نایل آیند.

به عبارت لطیف تر می توان گفت: فرزنددار شدن، سرآغاز لطیف ترین و گرمابخش ترین رابطه ها و به فعلیت رساندن همه استعدادها و قابلیت ها و بهره مندی از عالی ترین تکریم ها و ایثارگری هاست.

۹. عامل نشاط والدین

داشتن فرزند و نگاه به او می تواند موجب نشاط والدین و سلامت روانی آنها شود.

پژوهش ها نشان داده است که یکی از بزرگ ترین عوامل شادی آفرین برای والدین، اولین ملاقات آنها با فرزندان سالم خویش پس از تولد بوده است. هم زمان با تولد فرزند، به زن و شوهری که صاحب فرزند شده اند، پدر و مادر خطاب می شود و لذا آن ها زندگی خود را معنادارتر از گذشته می یابند و بعدها نیز شنیدن الفاظ «مامان» و «بابا» از کودک برای آنها لذت بخش است.

تولد فرزندان، هم فی نفسه موجب نشاط والدین می شود و هم زوجین از دیدن فعالیت های شیرین و دل انگیز آنها و نگاه به چهره های بشاش و تبسم آفرین فرزندان احساس شادمانی می کنند. بنابراین، همان گونه که تولد فرزندان می تواند موجب نشاط و سلامت روانی والدین شود، نگاه به چهره فرزند نیز می تواند نشاطی وصف ناشدنی برای آنان به ارمغان آورد و موجب سلامت روانی شان شود. (براگا، ۱۳۶۹: ص ۱۶-۲۵)

لذا وقتی که از امام صادق (علیه السلام) سؤال می کنند که: از بهترین چیزها برای آدمی چیست؟ ایشان می فرمایند:

«داشتن فرزند جوان»، وقتی سؤال می شود بدترین و تلخ ترین حالت برای انسان چیست؟ می-

فرماید: «از دست دادن فرزند» (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ج ۱، ص ۱۸۸)

۱۰. توسعه اقتصادی و برکت در خانواده

وضعیت معیشتی و رفاه اقتصادی در خانواده نقش مهمی دارد. تأمین مخارج زندگی مشترک و هزینه فرزندان از قبیل خوراک، پوشاک و مسکن موجب شده است که عده‌ای زیر بار مسئولیت زندگی زناشویی و والدینی درسین جوانی نروند.

اسلام و قرآن تشکیل خانواده و فرزندآوری را نه تنها باعث مشکلات معیشتی در خانواده نمی‌داند، بلکه توسعه معیشتی را پس از ازدواج و صاحب فرزند شدن به واسطه تلاش و برکت همراه آن را، تضمین کرده است. براساس آموزه‌های دینی، فقر و بی‌چیزی مانعی در جهت تشکیل خانواده و اندیشه فرزندآوری نیست؛ زیرا خداوند در پرتو ازدواج و فرزند، برکت و بی‌نیازی را به انسان عطا می‌کند. (الحر العاملی، ۱۴۱۴ق: ج ۲۰، ص ۴۳)

یکی از آموزه‌هایی که در روایات بر آن تأکید شده، این است که فرزند موجب برکت در خانواده است. (متقی، ۱۴۱۳ق: ج ۱۶، ص ۲۷۴)

برکت عبارت است از فراوانی، رونق، فزونی، سعادت و نیک بختی. (دانشگر، ۱۳۸۱، ص ۱۲۶؛ معین، ذیل واژه برکت) در این تعریف، برکت شامل مجموعه‌ای از هیجان‌ها، اندیشه‌ها، رفتارها و احساس‌هایی است که به طور وسیع با سلامت و بهداشت روانی خانواده در ارتباط هستند. لذا هرچقدر فرزندان بیشتر باشند، خیر و برکت نیز افزایش پیدا می‌کند.

ج. قرآن و فرزند آوری

نکته مشترک در آموزش‌های کلیه ادیان سفارش به ازدیاد پیروان و آوردن اولاد است. البته در دوران نزول ادیان با عنایت به تأثیر نیروی انسانی در درآمدزایی و دفاع از حریم خاندان و سرزمین، این سفارش کاملاً منطقی و معقول است. بی‌تردید، آئین اسلام بلکه تمامی ادیان آسمانی، پیروان خود را به افزایش جمعیت با ایمان و شایسته، به اندازه‌ای که در توان آنان باشد، فرامی‌خواند.

در قرآن آیات متعددی در مورد فرزند وجود دارد که از مجموع آن‌ها چنین برداشت می‌شود که فرزندان، نعمت‌های الهی نزد والدین هستند و چون سایر نعمت‌های الهی، هم می‌توان با استفاده صحیح از آن‌ها در مسیر تکامل و هدایت خود و آن‌ها از ایشان بهره جست و هم می‌توان با عدم استفاده صحیح از آن‌ها خود و آن‌ها را به خاک مذلت نشانند.

در قرآن کریم اصل وجود فرزند به عنوان نعمت الهی یاد شده چنان‌که آیه ۷۲ سوره نحل در این رابطه فرموده است:

«وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ»

خدا برای شما از خودتان همسرانی قرار داد و از همسرانتان برای شما پسران و نوادگانی نهاد و از چیزهای پاکیزه به شما روزی بخشید آیا [باز هم] به باطل ایمان می‌آورند و به نعمت خدا کفر می‌ورزند.

در آیه ۱۴ سوره آل عمران از فرزندان بعنوان متاع یاد شده و آمده است:

«رُزِقَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ»

دوستی خواستنی‌ها [ی گوناگون] از زنان و پسران و اموال فراوان از زر و سیم و اسب‌های نشان‌دار و دام‌ها و کشتزار [ها] برای مردم آراسته شده [لیکن] این جمله مایه تمتع زندگی دنیاست و [حال آن‌که] فرجام نیکو نزد خداست.

همچنین، در آیه ۴۶ سوره کهف از فرزندان به عنوان زینت زندگی یاد شده و آمده است:

«الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا»

مال و پسران زیور زندگی دنیایند و نیکی‌های ماندگار از نظر پاداش نزد پروردگارت بهتر و از نظر امید [نیز] بهتر است.

همچنین، در قرآن کریم از فرزند به عنوان امتحان و آزمایش یاد شده و در آیه ۲۸ سوره انفال در این رابطه آمده است:

«وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ»

و بدانید که اموال و فرزندان شما [وسیله] آزمایش [شما] هستند و خداست که نزد او پاداشی بزرگ است.

در آیه ۷۱ سوره هود نیز از فرزند به عنوان بشارتی برای پدر و مادر یاد شده و آمده است:

«وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاَهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ»

و زن او ایستاده بود خندید پس وی را به اسحاق و از پی اسحاق به یعقوب مژده دادیم

و نیز در آیات ۵۱ تا ۵۳ سوره حجر در این رابطه آمده است:

«وَبَشَّرْنَاهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ، قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ»

و از مهمانان ابراهیم به آنان خبر ده، هنگامی که بر او وارد شدند و سلام گفتند [ابراهیم] گفت ما از شما بیمناکیم، گفتند مترس که ما تو را به پسری دانا مژده می‌دهیم.

خداوند متعال در آیه ۷۴ سوره فرقان نیز فرموده است:

«وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا»

و کسانی اند که می‌گویند پروردگارا به ما از همسران و فرزندانمان آن ده که مایه روشنی

چشمان [ما] باشد و ما را پیشوای پرهیزگاران گردان.

۱. تحلیل قرآن از فرزند سالم و صالح

نکته مهم و اساسی که در قرآن کریم وجود دارد، توجه به زاد و ولد انسان‌های شایسته و مؤمن است؛ به عبارت دیگر آنچه که اهمیت دارد، افزایش تعداد جمعیت نیکوکاران و صالحان است.

در سوره اعراف، به خلقت اولین انسان و اولین بارداری اشاره شده است. براساس آیات ۱۵ این سوره، حضرت آدم و حوا (علیه‌السلام) از خداوند متعال خواهان فرزندى صالح و نیکوکار هستند؛

«هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمَلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ»

او خدایی است که (همه) شما را از یک فرد آفرید و همسرش را نیز از جنس او قرار داد تا در کنار او بیاساید. سپس، هنگامی که با او آمیزش کرد، حملی سبک برداشت که با وجود آن، به کارهای خود ادامه می‌داد و چون سنگین شد، هر دو از خداوند و پروردگار خود خواستند، اگر فرزند صالحی به ما دهی، از شاکران خواهیم بود.

۲. باروری؛ هدیه‌ای از سوی خدا به بندگان شایسته

با این اوصاف، در آیات قرآن کریم، باروری هدیه‌ای از سوی خدا به بندگان و پیروان شایسته معرفی شده است. قرآن کریم همچنین، در مورد حضرت زکریا در آیه ۸۹ سوره انبیاء فرموده است:

«وَوَكَرِهْنَا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ»

و زکریا را یاد کن آن هنگام که پروردگار خویش را ندا داد، پروردگارا! مرا تنها مگذار که تو از همه بازماندگان بهتری

و در آیه ۳۸ آل عمران می‌فرماید:

«هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ»

در آن جا بود که زکریا، (با مشاهده آن همه شایستگی در مریم)، پروردگار خویش را خواند و عرض کرد خداوند! از طرف خود، فرزند پاکیزه‌ای (نیز) به من عطا فرما که تو دعا را می‌شنوی!
قرآن کریم از استجاب دعای حضرت زکریا برای طلب فرزند در آیه ۹۰ انبیاء این گونه یاد می‌کند:

«فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَى»

از این آیات فوق می‌توان برداشت کرد که اولاً فرزند معین پدر در امر دین و دنیا است و هم‌چنین درخواست فرزند و نسل پاک، سنت و روش انبیاست و ارزش ذریه و فرزندان، به پاکی آن‌هاست.
یکی دیگر از انبیای الهی که طلب فرزند صالح از خداوند متعال کرده (فرزندی که بتواند خط رسالت او را تداوم بخشد و برنامه‌های نیمه تمامش را به پایان برساند) و قرآن کریم آن را بیان می‌دارد، حضرت ابراهیم است که تقاضای خود را در طلب فرزند در آیه ۱۰۰ سوره صافات چنین بیان می‌فرماید:

«رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ» پروردگارا! به من از صالحان [فرزندان صالح] ببخش!

قابل توجه این که یک‌جا ابراهیم خودش تقاضا می‌کند که در زمره صالحان باشد، چنان که قرآن از قول او نقل می‌کند:

«رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَ أَلْحِنِّي بِالصَّالِحِينَ» (شعراء/۸۳)

پروردگارا! به من علم و دانش مرحمت فرما و مرا به صالحان ملحق کن.

و در این‌جا تقاضا می‌کند که فرزندان صالح به من مرحمت فرما، چراکه صالح وصفی است جامع که تمام شایستگی‌های یک انسان کامل در آن جمع است. خداوند نیز این دعا را مستجاب کرد و فرزندان صالحی همچون «اسماعیل» و «اسحاق» به او مرحمت فرمود، چنان که در آیات بعد

همین سوره می‌خوانیم «وَبَشِّرْنَا بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ» ما او را بشارت دادیم به تولد

اسحاق پیامبری از صالحان

و در مورد اسماعیل می‌گوید:

«وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ

الصَّالِحِينَ» (انبیاء- ۸۶ و ۸۵)

و اسماعیل و ادريس و ذا الكفل را به یاد آور که همه از صابران بودند و ما آن‌ها را در رحمت خود وارد کردیم چرا که از صالحان بودند.

درخواستی که در آیات فوق از جانب حضرت ابراهیم مطرح می‌شود خود نشان‌دهنده عظمت و فضیلت وجود فرزندان صالح در زندگی انسان است که چگونه پیامبری اولوالعزم آن‌را از خداوند به کرات درخواست می‌کند. از طرفی استفاده آیات از لفظ بشارت برای فرزنددار شدن این پیامبران، نشان از اهمیت این موضوع است.

۳. فواید زندگی با فرزند صالح

معصومه زندگی‌زاده، مدیر مؤسسه قرآنی بیت‌الاسراء دورود در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا) از لرستان، در بیان فواید و آثار مثبت فرزندآوری به خبرنگار ایکنا، گفت: از جمله آثار مثبت و فواید زندگی با فرزند صالح می‌توان به کمک و دستیاری والدین اشاره کرد چنان که در قرآن کریم در آیات مختلف به این مفاهیم اشاره شده است مانند: آیه ۶ اسراء:

«وَأَمَّا دُونَكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ» و به مال و فرزندان نیرومند مدد می‌بخشیم.

یا آیه ۱۳۳ شعرا:

«أَمَّا دُونَكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ» با چهارپایان و فرزندان یاری‌تان کرده است.

و یا آیه ۱۲ سوره نوح:

«وَيُؤْتِكُمْ بِأَمْوَالٍ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْكُمْ وَيَجْعَلُ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلُ لَكُمْ أَنْهَارًا»

و به وسیله اموال و فرزندان یاری تان می کند.

در این آیات خداوند متعال خطاب به گروه‌های مختلف انسانی، داشتن فرزند را به عنوان یک نعمت الهی و کمک و دستیار والدین معرفی کرده است.

وی اضافه کرد: داشتن فرزند برای والدین همانند داشتن نیروی انسانی است که می تواند در کارها و مسئولی ها پدر و مادر را کمک و یاری رساند که آیه ۷۲ سوره نحل در این رابطه آمده است:

«وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً»

خداوند برای شما از همسرانتان فرزندان و یاورانی قرار داد که به خدمت آنان در حوائجتان استعانت بکنید و با دست آنان مکاره و ناملایمات را از خود دور کنی

د. وظایف فرزندان در برابر پدر و مادر چیست؟

اهمیت رعایت حقوق والدین (پدر و مادر) در قرآن به حدی است که در چند آیه بعد از نهمی از شرک به خداوند، به آن امر شده است و در روایات نیز جزو با فضیلت ترین اعمال ذکر شده است؛ اما مصادیقی که در قرآن و روایات از حقوق ذکر شده عبارت اند از:

۱. مؤدبانه با پدر و مادر سخن گفتن و برخورد متواضعانه با آنها

۲. در خواست رحمت از خدا برای آنها

۳. اطاعت آنها در غیر معصیت الاهی

در قرآن و روایات به موضوع حقوق پدر و مادر بر فرزندان توجه فراوانی شده است؛ در طی

فصل های زیر به این موضوع پرداخته خواهد شد.

۱. اهمیت حقوق پدر و مادر از نظر قرآن کریم

قرآن به حقوق پدر و مادر آن چنان اهمیت می دهد که در چند مورد بعد از نهی از شرک به خداوند، احسان و نیکی به پدر و مادر را سفارش می کند. به عنوان مثال در بیان عهدی که از بنی اسرائیل گرفته است می فرماید:

«و [به یاد آورید] زمانی را که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز الله را عبادت نکنید و به پدر و مادر نیکی کنید». (بقره/ ۸۳)

مشخص است که پیمان گرفتن بر نیکی به والدین، بر اهمیت این امر اشاره می کند. در جای دیگر با عبارت «و قرضی ربک» به معنای این که «پروردگارت حکم قطعی کرد» و باز بعد از نهی از شرک، به احسان پدر و مادر امر می کند. (اسراء/ ۲۳) چنین مطالبی به کرات در آیات ۳۶ سوره نساء، ۱۵۱ سوره انعام، ۸ سوره عنکبوت و ۱۵ سوره های لقمان و احقاف نیز آمده است.

علاوه بر این تاکیدها، قرآن با ذکر نیکویی اولیا و انبیای الهی به والدین خود به نحو دیگری به اهمیت این مطلب تأکید نموده است؛ مثلاً در سوره مریم، ضمن بیان فضایی که در وجود حضرت یحیی (علیه السلام) به ودیعه نهاده، او را نیکوکار به والدینش خوانده است. (مریم/ ۱۴)

۲. اهمیت حقوق والدین در روایات

در روایتی حضرت امام صادق (علیه السلام) در جواب این سؤال که کدام اعمال برترند؟ می فرماید:

«نماز اول وقت، نیکی به والدین و جهاد» آوردن نیکی به پدر و مادر بعد از نماز اول وقت و قبل از جهاد نشان از اهمیت آن نزد ائمه (علیهم السلام) دارد.

در روایتی دیگر از امام صادق (علیه السلام) نقل شده که نیکی به پدر و مادر را چه صالح باشند و چه بد کار، از جمله مواردی شمرده اند که هیچ کس نمی تواند بهانه ای در آنها بیاورد. (شیخ طوسی،

۳. مصادیق حقوق والدین در قرآن و روایات

در قرآن و روایات مصادیق و مواردی از حقوق پدر و مادر بر فرزندان را به صورت جزئی بیان کرده است که به بعضی از آنها اشاره می‌کنیم:

خوش سخنی

در آیه‌ای می‌فرماید: «... چون یکی یا هر دو [پدر و مادر] به پیری رسند حتی به آنان "أف" مگو و آنها را از خود مران بلکه بزرگوارانه با ایشان سخن بگوی.» (اسراء، / ۲۳)

در روایتی نیز امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید:

اگر کمتر از "اف" عبارتی وجود داشت خداوند از آن نهی می‌فرمودند. (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۲، ص

۳۴۹)

تواضع در مقابل آنها

در ادامه آیه بالا می‌فرماید:

«و بال های تواضع خویش را از روی رحمت و مهربانی در برابر پدر و مادر فرود آر.» (اسراء، آیه ۲۴) تعبیر استعاری "فرود آوردن بال رحمت" در این آیه بر حد اعلای تواضع در برابر والدین دلالت می‌کند.

اطاعت از آنها

در روایتی از امام صادق (علیه‌السلام) نقل شده که فرمودند:

«فرزند سه وظیفه در قبال پدر و مادر دارد؛ شکر گذاری آنها در همه حال، اطاعت آنها در آنچه امر و نهی می‌کنند در غیر معصیت الاهی و خیر خواهی آنها در آشکار و خفا.» (مجلسی،

۱۴۰۴: ج ۷۵، ص ۲۳۶)

دعا برای آنها

در همان آیات به دعا کردن برای پدر و مادر امر می‌فرماید:

«... و بگو پروردگارا بر آنها [پدر و مادر] رحم کن همان طور که آنها مرا در کوچکی تربیت

کردند». (اسراء/ ۲۴)

علاوه بر اینها به موارد جزئی تری نیز اشاره شده است؛ مثل روایتی از امام موسی بن جعفر (علیه‌السلام) که فرمودند از پیامبر اکرم درباره حق والد بر فرزند سؤال کردند ایشان جواب داد که فرزند نباید والدین خود را به نام صدا بزند و در راه رفتن و نشستن بر آنها سبقت گیرد و موجب توهین دیگران به ایشان شود». (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۲، ص ۱۵۸)

و در آیه ای نیز انفاق به والدین را مقدم بر هر انفاقی می‌کند و می‌فرماید:

«از تو می‌پرسند که چه انفاق کنند. بگو هر مالی که می‌بخشید پس به والدین و نزدیکان و ...

ببخشید» (بقره/ ۲۱۵)

۴. حد رعایت حقوق والدین

از مطالب گذشته ممکن است به نظر آید که لازمه احترام به والدین اطاعت مطلق از ایشان در تمامی امور است، اما باید گفت که از دیدگاه قرآن چنین روشی در برخورد با ایشان صحیح نیست. بنابر آیات قرآن احترام به پدر و مادر و اطاعت از ایشان تنها در جایی سفارش شده است که به مخالفت فرزندان با دستورات واجب الهی و خروج از عدالت و حق منتهی نشود. چنان که در آیه ای افراد را به برپایی قسط (عدل و داد) و شهادت دادن به حقیقت و راستی امر می‌کند، حتی اگر بر ضد خود و یا والدین و نزدیکانشان تمام شود. (نساء/ ۱۳۵)

افزون بر این، در جایی به صراحت انسان را از این که در برابر تلاش والدینش در شرک

ورزیدن او به خداوند عقب‌نشینی کند و به خدا مشرک شود نهی کرده است و می‌فرماید:

«به انسان سفارش کردیم که به والدینش نیکی کند و اگر آن دو سعی کردند که چیزی را که به آن علم نداری شریک من قرار دهی از آنها اطاعت نکن...» (عنکبوت/ ۸)

و در نهایت قرآن در سوره لقمان به این نکته اشاره می‌کند که عدم اطاعت فرزند از والدین در شرک به خدا مجوز بدرفتاری او با ایشان نیست و می‌فرماید:

«با آنها در دنیا به خوبی مصاحبت و رفتار کن» (لقمان/ ۱۵)

در قرآن و روایات علاوه بر توصیه به رعایت حقوق والدین، دلیل این توصیه‌ها را نیز متذکر شده است که همانا زحماتی است که والدین به ویژه مادران در امر تربیت و نگه داری فرزندان متحمل می‌شوند. (لقمان/ ۱۴؛ احقاف/ ۱۵؛ اسراء/ ۲۴)

نتیجه بحث

بررسی آیات و روایات اسلامی نشان می‌دهد نظر اسلام نسبت به مساله فرزندآوری مثبت می‌باشد و همچنین مجموعه آیات و روایات میتوان دریافت که داشتن فرزند زیاد از نظر اسلام زندگی بهتری را برای خانواده و جامعه رقم میزند.

در این مقاله ابتدا به بیان آثار و برکات فرزند با والدین از منظر دینی و روانشناسی می‌پردازد این آثار شامل: تداوم حیات خانواده، عامل حرمت خود و ارزشمندی والدین، حس مفید بودن، باعث پیوند اجتماعی، زمینه‌ساز رشد توان‌مندی‌های والدین، توسعه اقتصادی و برکت در خانواده، عامل

نشاط والدین می‌باشد.

در ادامه نظر قرآن درباره فرزندآوری اشاره شد در قرآن کریم اصل وجود فرزند به عنوان نعمت الهی یاد شده و از فرزندان بعنوان متاع یاد شده است. در قرآن به مسائلی چون تحلیل قرآن از فرزند سالم و صالح، باروری، هدیه‌ای از سوی خدا به بندگان شایسته، فواید زندگی با فرزند صالح می‌پردازد؛ و در آخر وظایف فرزندان در قبال والدین و اهمیت حقوق والدین توضیح داده شده است.

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

*صحیفه سجادیه

۱. ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه

قم، ۱۴۱۳ق.

۲. براگا، جوزف، براگا، لوری، ترجمه پروین عظیمی، با کودکان خود رشد کنید، آسیا، تهران،

۱۳۶۹ش.

۳. الحر العاملی، وسایل الشیعه، آل البیت، قم، ۱۴۱۴ق.

۴. دانشگر، احمد، فرهنگ فارسی نوین، حافظ نوین، تهران، ۱۳۸۱ ش.
۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، دارالشامیه، بیروت، لبنان، ۱۴۱۲ ق.
۶. ساروخانی، باقر، طلاق، پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.
۷. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، الشریف الرضی، قم، ۱۳۷۰ ش.
۸. طوسی، محمد بن حسن، التهدیب، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۵ ش.
۹. فرجاد، محمد، آسیب شناسی اجتماعی ستیزه‌های خانواده و طلاق، منصور، ۱۳۷۲ ش.
۱۰. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب؛ مرتضی زبیدی، محمد بن محمد، تاج العروس من جواهر القاموس، دارالفکر، بیروت، لبنان، ۱۴۱۴ ق.
۱۱. کلینی، کافی، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۵ ش.
۱۲. لپ، ایگنیاس، ترجمه کاظم سامی و محمود ریاضی، روان شناسی عشق و ورزیدن، چاپخش، تهران ۱۳۷۷ ش.
۱۳. متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال، موسسه الرساله، بیروت، ۱۴۱۳ ق.
۱۴. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، موسسه الوفاء، بیروت، لبنان، ۱۴۰۴ ق.
۱۵. معین، محمد، فرهنگ معین، زرین، تهران، ۱۳۸۶ ش.
۱۶. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسایل، موسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث، بیروت، لبنان، ۱۴۰۸ ق.

Maxwell J. W and Montgomery J. E. Social Pressure toward early parenthood. Family Coordinator.

Argyle M. The Psychology of Happiness Routledge Taylor and Francis Group

Monahan. Is childlessness Related to Family Stability. American Sociological Review

Hafman L. The value of children to parents. New York: Basic Books.

McCrae R and Costa P. Personality in Adulthood. Guilford . New York.

